

Osnove Masarykove filozofije

A. Sodnik

Moj namen je, da skušam prikazati osnove Masarykove filozofije v luči dobe, v kateri je živel in delal, torej iz perspektive, ki označuje evropsko filozofsko miselnost od početka njegovega znanstvenega udejstvovanja tja do naših dni. Pravilno presodimo in vrednotimo posamezno znanstveno stališče ali sistem tedaj, če upoštevamo tudi mislečevo duhovno preteklost in njegovo sodobnost: kateri je njegov odnos do vodilnih miselnih smeri, kateri so argumenti, ki ga približujejo ali oddaljujejo od teh smeri, kako se je izoblikovala ob njih lastna filozofova pot.

Če vidim prav, moramo govoriti pri določitvi osnov Masarykove filozofije vsaj o četrterih činiteljih, ki pomenijo — urejeni — notranje vsebinsko stopnjevanje, namreč o skustvenem, empiričnem vidiku, o dušeslovnem, psihološkem vidiku, o pravilnostnem ali normativnem in slednjič o osebnostnem ali personalnem vidiku.

Oglejmo si najprej skustveno usmerjenost Masarykove filozofije in njen pomen za dobo, iz katere je izšel. Če govorimo danes o skustveno usmerjeni filozofiji ali o filozofiji, ki da ima ali vsaj naj ima skustveno izhodišče, tedaj ne povemo nič novega, nič, kar ne bi bilo nekaka skupna last filozofskega prizadevanja naših dni in kar zato res ne bi upravičevalo posebnega poudarka. Izvzeti so tu le nekateri nasprotni poizkusi mislecev, ki menijo, da morejo izhajati in uspešno graditi svoj sestav brez upoštevanja skustva; pa, kot rečeno, so to le izjemni pojavi, ki jih ne moremo smatrati za vodilno miselnost filozofske kulture naših dni. A ni bilo temu vedno tako. Prav doba ob pričetku Masarykovega dela je kazala v tem pogledu dvojno, nasprotno stremljenje. Eden izmed tedaj priznanih in upoštevanih pokretov nam je znan iz one filozofske literature, ki se je izživljala v genialnih apriornih konstrukcijah, v spekulaciji in dialektiki, ter prezrla pri tem potrebo trdnih, skustvenih tal, skustvene opore, ki naj nosi sicer veličastno miselno zgradbo (Schelling, Hegel). Vzporedno s to aprioristično težnjo gre tu posebno pojmovanje človeka, ki vidi v človeku predvsem njegovo samodejavnost, ustvarjajočo silo duha, in pušča ob strani vprašanje njegove telesne in animalne pogojenosti. Sodoben biti je pomenilo tedaj toliko, kakor biti pristaš tega nazora.

Govor o priliki svečanosti filozofskega društva v Ljubljani v spomin pokojnega T. G. Masaryka.

Nasproti temu se je uveljavljal drug miselni pokret. Je to filozofija, ki poseže nazaj do Humeja, Mill-a in doseže svoj poseben izraz v Comtejevem in Spencerjevem pozitivizmu. Gesla tega pokreta so: skustvo, opazovanje, poizkus — vse torej činitelji, za katere je življenskega pomena vprašanje človekove čutnostne, ne razumske plati. Zato je izoblikovala ta idejna smer nov nazor o človeku, namreč nazor, ki je zgrajen na upoštevanju človekove telesne in animalne strukture. In kakor je imela prva smer svoje prednosti (izoblikovanje ter uporaba apriornih metod, analiza in pomen človekove duhovnosti itd.), tako so prednosti druge smeri uporaba skustvenih metod, njih pomen za filozofsko delo, podrobno raziskavanje občutkov ter prirejene jim telesnosti itd. Take in podobne so prednosti obeh nasprotnih si smeri; njih neugodna in zgrešena stran je bila pač v vsakokratni skrajni obliki: n. pr. aprioristična psihologija ni več občutila potrebe po skustveni osnovi in skustveni verifikaciji podane snovi, pozitivistična psihologija pa je postala v svojem jedru fiziologija.

Kje naj iščemo v orisanem dvojnem pokretu Masarykov nazor? Kje najdemo njegovo lastno prepričanje? Mislim, da je za Masaryka kaj značilno, da se je izognil prvemu kakor drugemu skrajnemu stališču. Dobro je videl nevzdržnost obeh ekstremov in si je izbral srednjo pot. Ni apriorist, ni dialektik. Proti temu govori že njegova celotna osebnostna naravnost, ki ga je vedla do tega, da je vedno videl uspešnost znanstvenega dela tam, kjer ohrani to delo najtesnejši stik z istinitostjo, z življenjem, s skustvom. Zato mu pomenijo le one dobe v razvoju filozofije resničen njen dvig, ki so umele ohraniti to najnotrajnejšo zvezo in zato imenuje zgolj miselne konstrukcije „prazno besedno filozofiranje“ ter smatra dobe te vrste umovanja za propad filozofije.

Masaryk pa tudi ni skrajni empirist. Narobe: sam je ob različnih prilikah opozoril na pogrešeno tako pojmovanje, podal je kritiko pozitivizma in pokazal mesta, kjer naj se, po njegovem mnenju, to stališče popravi. In to je zahteval že v svojem prvem filozofskem spisu, namreč v razpravi o Humejevi skepsi.¹ Obširneje je obravnaval to vprašanje v konkretni logiki, v svojih socioloških razpravah, v spisu o idealih humanitete itd.²

S tem je naznačena Masarykova pot. Je empirik. Idejno najbližji so mu misleci kakor Bacon, Locke, Hume, Comte. Pa tudi Descartes in Leibniz.

¹ Počet pravděpodobosti a Humova skepse 1883, nemški prevod 1884: D. Humes Skepsis und die Wahrscheinlichkeitsrechnung.

² Základové konkrétní logiky 1885; nemška izpopolnjena izdaja 1887: Versuch einer concreten Logik, Classification und Organisation der Wissenschaften; Der Selbstmord als soziale Massenerscheinung der modernen Civilisation 1881, češki prevod 1904: Sebevražda hromadným zjevem společenským moderní osvěty; Otázka sociální 1898, nemški prevod 1899: Die philosophischen und sociologischen Grundlagen des Marxismus; Ideáli humanitní 1901, nemška izdaja: Die Ideale der Humanität 1902 i. dr.

Že iz teh primerov idejnih predhodnikov lahko povzamemo, kako si je zamislil svojo srednjo pot med skrajnim apriorizmom in empirizmom: skustvo mu je edini in v tem smislu neizpodmakljivi temelj vsega dela, edino trdno izhodišče; drugače dobljeni izsledki imajo svojo težo in veljavo le toliko, kolikor dopuščajo skustveno verifikacijo. Torej: soglasje načel s skustvom in ne narobe! Ni mu pa skustvo edini vir spoznavanja, skustvena metoda ne edina metoda in čutnost ne edino bistvo človekove narave.³

Masaryk se je s tem pridružil oni preusmeritvi filozofije, ki je v drugi polovici minulega stoletja iskala filozofiji novo osnovo in jo našla v poglobljeni sintezi skustvenega in načelnega faktorja. Med voditelje te preusmeritve spada zlasti Fr. Brentano. In Masaryk sledi Brentanu. Tudi Brentano je odločno odklonil apriorizem in se je približal angleški literaturi, ker je našel tu več zdravega življenja za filozofsko delo. Ni se pa s to literaturo istovetil. Empirični vidik ga družijo z Angleži (Hume, Comte), a prav ta vidik ga obenem od njih loči, zakaj Brentanu je empirija izhodišče, ki pa ne izključuje legitimnosti neempiričnega sveta.⁴ Ta smer je značilna za Brentana in z njo je vplival na mladega Masaryka, da se Masaryk za časa svojega bivanja na dunajski univerzi ni pridružil predstavnikom Herbarta (Th. Vogt, R. Zimmermann), temveč Brentanu in njegovemu krogu.⁵

Preidem k drugi točki, k psihološkemu vidiku kot posebni osnovi Masarykovega filozofskega nazora. Tudi poudarek psihološkega vidika je organski zrastel iz potrebe tedanje dobe. Ob izidu minulega stoletja je bila ena izmed vodilnih miselnosti Evrope materializem (C. Vogt, Moleschott, Büchner) in povsem naravno je bilo, da so se misleci nasprotnega nazora kritično obrnili proti materialističnemu gledanju na življenje in da so predvsem prikazali duševni svet kot svet lastne narave, ki se bistveno razlikuje od neduševnosti, in ga torej ne smemo istovetiti s telesnim, materialnim svetom. Proti materializmu se je boril tudi Masaryk; njegova borba je dobila celo različen izraz:

1. Izdelal je obsežen spis, kjer nam prikaže materialistično ideologijo v svojem nastanku in razvoju, jo kritično oceni in opozori na njene po-

³ Prim. D. Humes Skepsis; Versuch einer concr. Logik, Uvod, str. 54 s, 63, 72 ss.

⁴ Fr. Brentano, Auguste Comte und die positive Philosophie; Über die Zukunft der Philosophie (1866), kjer je B. označil prirodoslovno metodo kot pravo in uspešno metodo filozofije češ, vera philosophiae methodus nulla alia nisi scientiae naturalis est; prim. še Psychologie vom empirischen standpunkt (1874), ki ima pač skustveno izhodišče, a so ostala izvajanja po večini deskriptivna.

⁵ Glej k temu Masarykův Sborník 1924 (S. J. Tvrđý) in O. Kraus: Die Grundzüge der Welt- und Lebensanschauung T. G. Masaryks (Internationale Bibliothek für Philosophie Bd III. Nr. 3/S). Kako je Masaryk visoko cenil B. delo, o tem priča zgovorno dejstvo, da je bila z M. podporo omogočena ponovna izdaja B. spisov, izdaja njegovih rokopisov in korespondence.

sledice za znanstveno-teoretično delo ter dejansko praktično življenje. „Otázka sociální“ je Masarykova kritika ter odklonitev materialističnega svetovnega nazora.

2. Vzporedno s to odklonitvijo je šlo njegovo stremenje za tem, da odkáže psihologiji lastno mesto v sestavu znanosti, češ, duševnost je realiteta záse, različna od fizične prirode in psihologija ima lasten predmet, različen od predmeta prirodoslovja.⁶ Masaryk je zato tudi nasprotoval onemu naziranju, v čigar smislu bi mogla nastopati vsaka psihologija na posled le kot fiziologija.

3. Pomen psihologije je skušal še posebej dvigniti na ta način, da je opozarjal na razliko med duhoslovnimi in prirodoslovnimi disciplinami in pojasnil, kako potrebujejo vse duhoslovne discipline psihološko bazo. Predmet teh ved je, po takem ali drugačnem ovinku, tudi duševnost (n. pr. estetika, etika, sociologija, spoznavna teorija pa enako zgodovina, filologija itd.) Vendar bi se motil, kdor bi sklepal, da je Masaryk psihologist in da vidi v estetiki, sociologiji, etiki itd. le posebne dele psihologije; Masaryk zahteva le njih psihološko osnovanost, ker je prepričan, da je to zanje naj-uspešnejša in edino pravilna pot.

Poglejmo nekaj primerov! Estetika⁷ n. pr. po njem ni le nauk o nekih objektivnih relacijah na lepotnem predmetu, temveč je v prvi vrsti nauk o našem estetskem doživljanju, je analiza umetnostnega ustvarjanja. Etika⁸ ne obsega nekih imperativov neosebnega, objektivnega značaja, etičnost zadene v svojem jedru čustveno, torej doživljajsko stran človeka: v tem čustvu je sankcionirano etično doživljanje in v tem čustvu nam je dana zavest obveznosti.

Zlasti je poudaril potrebo psihologije za sociologijo:⁹ socialni fenomeni so obenem in v prvi vrsti psihološki fenomeni, socialne kategorije so psihološke kategorije in le razstavitev duševnosti v elemente nam zamore pokazati elemente socialnega življenja. Take misli so ga vedle do kritike Comtejeve zamisli sociologije in ob njih je prišel do prepričanja, da je Comtejeva sociologija potrebna izpopolnitve prav radi tega, ker pogreša psihološko bazo. Comte — pravi Masaryk — ni odkazal psihologiji potrebnega mesta in je s tem najbolj oškodoval svoj sistem in svojo sociologijo. Masaryk je dvignil tudi tu psihološki vidik in zato gre njegova sociologija načelno preko biološko tehnične utemeljitve.

⁶ Sem spada M. klasifikacija znanosti, kakor jo je izdelal v konkretni logiki; zlasti še str. 116—138, 162, 187 ss, 250, 270; Die phil. und soc. Grundlagen des Marxismus 158 i. dr.

⁷ Versuch einer concr. Logik, str. 194—202; prim. še O studiu děl básnických.

⁸ Versuch einer concr. Logik, str. 151, 232; Die phil. und soc. Grundlagen des Marxismus str. 487.

⁹ Versuch einer concr. Logik, str. 138 s, 144, § 66, § 127, str. 162; die phil. und soc. Grundlagen des Marxismus str. 156.

Še kratek pogled na spoznavno teorijo! Zanimanje za psihološka vprašanja se očituje tudi tu; Masaryk je namreč razmišljal zlasti o psihološki strani spoznavnega vprašanja (kateri psihični akt imenujemo spoznavanje, kako ta akt nastaja), predmetna stran stopi bolj v ozadje. Kakšen je torej Masarykov nazor o spoznavanju? Če hočemo pokazati tudi ta nazor v historični perspektivi, je morda najbolje, če najprej ugotovimo, kaj po njem spoznavanje ni. Masaryk je zanimal oboje tedanjih skrajnih teorij: sensualizem, ki mu je spoznavanje trpno sprejemanje in torej le slika, kopija predmeta, in skrajni racionalizem, ki vidi v spoznavnem aktu le ustvarjajočo silo duha, ki sama postavi in ustvari svoj objekt. Svoj nazor imenuje zmerni racionalizem: spoznavanje mu je v tem smislu kompleks obeh činiteljev, čutnosti in duha. Zato pravi, da je teorija takoimenovane „*tabulae rasae*“ le delno resnična, saj velja le za sfero čutnosti, ki je pasivna in sprejemajoča, a ne za sfero duha; zato je odklonil Humejev skepticizem, zato je naglašal, da imamo akte dejavnega duha kot je n. pr. že vsako dožemanje sličnosti, razlike itd., nadalje akte sinteze, analize, oblikovanja, sklepanja. Človek v Masarykovem smislu ni le sprejemalec (*perceptor*) resnice, tudi ne njen ustvarjevalec (*creator*), pač pa je *inventor* resnice, to se pravi, človek resnico išče in jo —v ugodnem slučaju— najde.¹⁰

Če pregledamo to psihološko orientacijo celotne Masarykove filozofije, moramo reči, da je tudi zanjo bil odločilen Brentano. Že Brentano je namreč videl v psihologiji pravi temelj filozofskih ved in je sam izdelal psihologijo, ki je res psihologija in ne fiziologija (od tu je podal kritiko Vogtovega materializma); iz psihologije si je utrl pot do vprašanj estetike, etike, spoznavne teorije itd.¹¹ Seveda je treba pripomniti, da gre pri Brentanu takim analizam in teorijam osrednje mesto, dočim jih dobimo pri Masaryku pogosto le implicitno izražene in se jih dotakne le v zvezi z drugačnimi izvajanjem. A dosti vidna je smer, ki je obema skupna; ta smer je izražena v težnji, da se odkaže dušeslovju vodilno mesto, da se postavi v središče dušeslovno jedro obravnavanih fenomenov: nasprotni nazori materializma izgube s tem sami po sebi svojo moč in veljavo.

Smo pri tretjem temelju Masarykove filozofije, pri vidiku *normativnosti*, *pravilnosti*. Že dosedaj smo videli, da in kako je Brentano notranje usmerjal Masarykova prepričanja. Z vidikom pravilnosti oz. nepravilnosti smo prišli na problem, ki je tipično Brentanov. Da govorimo

¹⁰ Versuch einer concr. Logik, Uvod, str. 54, 72 ss; D. Humes Skepsis, Rusko a Evropa II, str. 510 ss. 406.

¹¹ Glej Fr. Brentano, Psychologie vom empirischen Standpunkt (kjer postavi lastno deskriptivno psihologijo nasproti tipu fiziologistične psihologije); Die vier Phasen der Philosophie (1895). V zvezi z vprašanjem estetike glej spis Das Genie 1892, v zvezi z vprašanjem etike še: Vom Ursprung sittlicher Erkenntnis in v zvezi s teorijo spoznavanja n. pr. Versuch über die Erkenntnis (1925 ed. Kastil) in Wahrheit und Evidenz (1930 ed. Kraus).

o pravilnosti in nepravilnosti misli, o tem priča že obstoj in razvoj logike. Brentanova izvirna teza pa je, da moramo govoriti še o pravilnosti in nepravilnosti *emocij*. Podrobno je obdelal to misel in iz nje izvirajoča vzporeditev etike z logiko ga je vedla do poizkusa, ki naj etiko objektivno utemelji. Zato zanika tudi upravičenost nasprotnih nazorov subjektivizma, vrednostnega relativizma in evolucionizma; njih resnično jedro je v strem-ljenju, da dajo odgovor na vprašanje historičnega izvora in razvoja *emocij*, ne morejo pa prodreti do bistveno drugačnega vprašanja po psihološkem in veljavnostnem izvoru *emocij*.¹²

Brentano je s tem pokazal, da je etika normativna veda. Zrastel pa je hipno nov problem: Kaj pa teorija determinizma? Vse istinito je povzro-čeno, determinirano; tudi duševnost, ki je poseben odsek istinitega. Če je determinirano tudi etično čustvovanje in hotenje, kak smisel ima še etika kot normativna veda? To vprašanje je Brentano odločil takole: determi-nizem ne nasprotuje zahtevi normativnosti, saj gre tu za dvoje bistveno različnih relacij, prvo je vprašanje izvora doživljaja (povzročene), drugo vprašanje narave doživljaja. Poleg in preko svojega determiniranega iz-vora je tudi naše emotivno doživljanje še pravilno oz. nepravilno. Tradi-cija da je napačno postavila problem, zakaj prvo ne izključuje drugega.

In Masaryk je prevzel problematiko sinteze determiniranosti ter nor-mativnosti doživljanja. Dokaz za to nam je zlasti delo o samomoru. Težišče tega spisa sicer gotovo ni na omenjenih Brentanovih izsledkih, vendar je z njimi zadeto filozofsko jedro spisa. Masaryk je Brentanove iz-sledke poznal, si jih osvojil in jih na svoj način porabil. Zato se ne bomo čudili, če dobimo v tem spisu kot misel-vodnico prepričanje, da je vse doživljanje sicer brezizjemno determinirano, da pa ohranijo kljub temu svoj dober smisel pojavi kakor prostost (prostost dejanja, izbere, ne izvora), obveznost, odgovornost, pravilnost. V Brentanovem duhu tu ugotavlja, da determinizem pravi etiki in sociologiji ne nasprotuje, temveč jo narobe šele omogoča.¹³ Zanimivo je še, da dobi tudi Masaryk jedro etičnega doživetja (z ozirom na njega normativnost), neposredno v „evidentni zavesti čustva samega“ in ne v vnanjih faktorjih, kot n. pr. avtoriteti, so-glasju z večino; zato pravi, da je tako čustvo samo v sebi sankcionirano. Idejna zveza z Brentanom je očitvidna; obenem pa se je že tu Masaryk od-daljšil od njega: ne govori namreč o etičnem čustvu kot posebnem elemen-

¹² Fr. Brentano: Vom Ursprung sittlicher Erkenntnis.

¹³ Der Selbstmord als soziale Massenerscheinung, zlasti str. 235 ss; str. 236 pravi: Es ist ersichtlich, daß eine Ethik und Soziologie nur vom deterministischen Standpunkt möglich ist; und wenn das Wort Freiheit überhaupt angewendet werden soll, so kann es nur der Determinist, nicht aber der Indeterminist gebrauchen. Glej še Versuch einer concr. Logik str. 232.

tarnem čustvu v okviru naših emocij, temveč o širše pojmovanem „človečanskem čustvu“.¹⁴

Tako smo prišli do osebnostnega vidika. Je to tista plast v Masarykovem filozofiranju, ki gre preko Brentana in nagiba h Kantu. Povsem umljivo je, da je dvignil problem osebe in ga vedno določneje oblikoval, saj izvira to iz njegove lastne življenske strukture. Že dosedaj smo se seznanili z nekaterimi njegovimi mislimi, pri katerih ni težko videti, da merijo na problem osebe (duhovni, normativni vidik!) Z različnih strani (psiholoških, spoznavnoteoretičnih, zlasti etičnih, socioloških in splošno kulturnih) je prišel do svojega humanitetnega ideala, ki je najčistejši izraz problema človeka-osebe.

Oglejmo si podrobneje to le na dveh primerih! Najprej naj omenim Masarykovo klasifikacijo znanosti, kakor jo dobimo izvedeno v njegovem najobsežnejšem filozofskem delu, v konkretni logiki. Ureditve in zgrajenost ved je — tako pravi — možna le na temelju ureditve predmetov, s katerimi se vede bavijo. Kaj značilno zanj pa je, da je razmišljal: ali je urejenost nekaj, kar je dano s predmeti samimi, ali je vesoljstvo pojavov po sebi *universitas ordinata*? Komensky je mislil tako: s stopnjevanjem reči da gre vzporedno stopnjevanje našega dojemanja reči (*scala intellectualis*) in naš duh da je slika objektivnih, predmetnih odnosov, je slika urejenega vesoljstva (Komensky: *Pansophiae Diatyposis* 1645).

S tem nazorom se Masaryk ne more strinjati.¹⁵ V njegovem smislu mnogoterost pojavov še ni *universitas ordinata*; da postane *ordinata*, za to je poklican človek, oseba, ki s svojo aktivnostjo, spontanostjo in tvorbenostjo to uredi, kar nam je dano kot posamezni del, kot element. Oseba je, ki naredi sistem, ki uredi vesoljstvo pojavov; oseba je, ki omogoči klasifikacijo predmetov in vzporedno s tem klasifikacijo ved.

Isti zahtevek človeka-osebe dobimo tudi v Masarykovi definiciji filozofije.¹⁶ Masaryku je filozofija enoten nazor o svetu in življenju. Na prvi pogled bi se zdelo, kot bi s to definicijo stopil na tla pozitivizma, češ, filozofija je obseg vsega znanstvenega spoznavanja, je obseg človeških zamisli sploh. Močno pa bi se motil, kdor bi Masaryka tako pojmoval. Proti

¹⁴ Die phil. und soc. Grundlagen str. 487: ... der positivistische Amoralismus ist verfehlt, weil er gegen das Prinzip des Positivismus, eine positive Tatsache, nämlich das evidente Bewusstsein des verpflichtenden Menschlichkeitsgefühls als Illusion hinstellt... Damit ist gesagt, daß nur das Gefühl der Menschlichkeit in sich selbst sanktioniert ist. To mesto nam zgovorno izpričuje idejni vpliv Brentana, ki je obširno razpravljal „vom evidenten Bewusstsein des verpflichtenden Gefühls“; važno je zaradi neposredne formulacije (opozoril je nanjo tudi Kraus v svoji že citirani razpravi), enak smisel pa dobimo izrečen tudi drugod. Povsod vidimo: Masaryk sprejme Brentanovo tezo, pa ji doda lastno barvo s širše pojmovanim človečansko-osebnostnim čustvom.

¹⁵ Versuch einer concr. Logik n. pr. str. 52 ss, § 87.

¹⁶ Versuch einer concr. Logik § 120 ss; Rusko a Evropa II.

temu govori namreč dvoje: z zahtevkom enotnosti nazora ne misli na vsoto ali obseg znanstvenih ugotovitev; njegova pansophia ali scientia generalis je več nego le vsota, je celota, do katere se more povzpeti le oseba (kako se taka svetovno- in življensko nazorna celota zoblikuje, je stvar posamezne osebe!). Z zahtevkom nazora pa je izrečeno, da filozofija ni nauk o svetu (kar je n. pr. fizika) in ni nauk o življenju (kar je n. pr. biologija), temveč je stališče človeka-osebe do vprašanj sveta in življenja. V Masarykovem smislu lahko rečemo: območje filozofije zadene odnos osebe do sveta in življenja torej: svet in življenje, gledana z vidika osebe. Zato je oseba tu izhodišče do vse nadaljnje problematike in zato velja, da je filozofija najčistejši izraz osebe kot enkratne celote.

V filozofskem prizadevanju naših dni opazamo stremljenje, postaviti v ospredje zanimanja zopet nauk o osebi; na novih dognanjih psihologije nastaja poglobljen nauk o osebi in v nasprotju z impersonalizmom pozitivizma ter materializma govorimo sedaj že o personalno usmerjeni filozofiji. Podtalno dinamiko tega vprašanja je Masaryk začutil, jo slutil in zato smemo reči tudi o njem: ni bil mislec od včeraj, temveč od danes in jutri.

Uvodoma sem rekla, da pomenijo navedeni štirje vidiki notranje-vsebinsko stopnjevanje: vidik osebe je namreč, ki osmisli vse ostalo, saj je takoj vidno, da razumemo Masarykovo odklonjevalno stališče proti empirizmu, proti materialistični in pozitivistični spoznavni teoriji, etiki, sociologiji itd., le tedaj, če vemo, da je bil sam prožet z idejo dejavne, duhovne duševnosti, kakor je zgoščena na točki osebe; zato se ni mogel zadovoljiti s teorijo determinizma, temveč jo je izpopolnil s teorijo normativnosti doživljanja. Po drugi strani pa ga je prav njegov nazor o osebi obvaroval ekstremnih oblik apriorizma, racionalizma itd., saj je bil skustveno, res življenski fundiran.

Pričujoči prikaz skuša orisati osnove Masarykove filozofije sub specie temporis. Filozofija je doživela v zadnjih 50 letih razvoj, ki pomeni v mnogem načelno preusmeritev in pomebnost tedaj stavljene teze je razvidna tudi iz prilik, ob katerih je bila postavljena. Zlasti mi je bilo na tem, da nakažem odnos Masarykovih osnovnih misli do Fr. Brentana.

Povedano velja seveda o Masaryku mislec, teoretiku. Ni pa mi potrebno posebej ugotoviti, da Masaryk ni bil le človek teoretičnega razmišljanja, temveč predvsem človek dejanja; razvil ni le svojega znastveno miselnega programa, temveč je tudi pokazal pot do njegove uresničitve. Konkretno logiko je zaključil z besedami: „ne bomo dočakali, da naša setev dozori, še manj, da shranimo nje sadove; teoretik dela za rod, ki nastaja in njegova usoda ter poklic sta, da pripravlja bodočnost.“ Kar je postavil tu Masaryk teoretik kot nedosegljivi cilj svojemu delu, to mu je bilo sojeno, da doseže kot praktik: dočakal je, da je setev dozorela in obrodila sad.